

Staat-Land-Nation-Region. Gesellschaftliches Bewußtsein in den österreichischen Ländern Kärnten, Krain, Steiermark und Küstenland 1740 bis 1918. Ur. Harald Krahwinkler. Celovec, Ljubljana, Dunaj : Mohorjeva založba, 2002. 362 strani.

Kot 9. zvezek serije *Zgodovina brez meja*, ki sta jo skupaj začela izdajati Oddelek za zgodovino vzhodne in jugovzhodne Evrope na Univerzi v Celovcu in pa Dom prosvete Sodalitas v Tinjah, je v uredništvu Haralda Krahwinklerja izšla publikacijam z navedenim naslovom, posvečena prerano umrlemu profesorju Andreasu Moritschu, ki je bil tudi gonilna sila te serije.

Deveti zvezek vsebuje referate zadnjih dveh zasedanj avstrijsko-slovenske zgodovinske komisije in ker sem bil z njenim delovanjem dobrih petnajst let neposredno povezan, se mi zdi potrebno, da napišem nekaj besed. Takorekoč v slovo. Mimogrede naj omenim, da gre za komisijo, ki je nastala kot nadaljevanje nekdanje avstrijsko-jugoslovanske komisije in nima nič skupnega s sedanjo komisijo, ki je nastala na pobudo obeh zunanjih ministrov in je tudi njeno delo drugače zastavljeno. V kratki spremni besedi je izdajatelj povedal, da gre za objavo referatov, ki jih je dobil na Moritschevi pisalni mizi. Ne vem sicer, zakaj vsako od srečanj te komisije imenuje z drugim imenom, ker bi bilo edino prav, da bi obe označil za zasedanje komisije, ki se je v začetku imenovala še avstrijsko-jugoslovanska in je organizirala tri zasedanja, ves čas pa je vsaj z naše strani delovala prav mukoma. Po osamosvojitvi Slovenije je v začetku kazalo, da bo sodelovanje boljše, potem pa se pričakovanja niso uresničila in komisija je nazadnje, zgleda, dokončno zamrla. Za osvežitev spomina naj povem, da je bilo prvo zasedanje komisije 1976 v Gössingu, po daljšem presledku je sledilo drugo 1984. na Otočcu in 1988. tretje na Dunaju.

Razpad Jugoslavije je naslednje zasedanje, ki naj bi bilo leta 1991, sicer preprečil, vendar pa je delo prejšnje komisije v nekem smislu nadaljevala avstrijsko-slovenska komisija in že 1993 je prišlo do prvega zasedanja na Bledu, 1996 v Tinjah do drugega in 1999 do tretjega v Ljubljani, ki je bilo tudi zadnje. Na avstrijski strani si je predvsem prof. dr. Richard Plaschka zelo prizadeval, da bi se komisija sestajala in prav njegova zasluga je, da je do dveh zasedanj v Avstriji tudi prišlo. Komisija je bila ustanovljena na pobudo avstrijske akademije znanosti, jugoslovanski partner pa je bil svet jugoslovanskih akademij in naš prvi predsednik je bil prof. dr. Fran Zwitter, za kratek čas ga je nasledil beograjski profesor dr. Andrej Mitrović in na njegov predlog sem bil za tretjega izbran jaz ter ostal do konca jugoslovanske komisije, potem pa vodil slovenski del avstrijsko-slovenske komisije. Stroške udeležbe naj bi za vse jugoslovanske člane in referente pokrivala republiške akademije in vse so to tudi storile, razen slovenske, ki je pokrivala stroške le za referente, ki so bili akademiki, za druge pa ne, kar nam je povzročalo ne malo težav. Avstrijska stran je obstoj komisije pogojevala z akademijskim okvirom. Ker pa je bil prof. Plaschka zelo zainteresiran za delovanje komisije, je avstrijska akademija krila stroške tudi za slovenske člane in referente, če je bilo zasedanje v Avstriji. Ko smo novembra 1993 pripravili prvo zasedanje nove, avstrijsko-slovenske komisije, je kazalo, da bomo ujeli triletni ritem prirejanja zasedanj, pa tudi zbornik referatov smo relativno hitro izdali, že leta 1995. Zaradi bolezni je prof. Plaschka kmalu nato odstopil kot predsednik avstrijskega dela komisije in na njegovo mesto je bila imenovana prof. dr. Grete Klingenstein. Stikov med nama ni bilo in kmalu sem izvedel, da je vodenje komisije prepustila prof. dr. Andreasu Moritschu, ki je do mene kazal izrazito animoziteto in to se je poznalo tudi pri delu komisije. Kdaj, zakaj in kako se je avstrijska akademija odločila, da komisijo s svoje strani ukine, uradno nisem bil obveščen in tako komisija praktično od zadnjega zasedanja oktobra 1999, ki je bilo organizirano v Ljubljani s strani SAZU in kjer sem bil, kljub predsedovanju iz organiziranja odrinjen. Kasneje je hotel prof. Moritsch izdati referate zadnjih dveh zasedanj komisije, torej v Tinjah in v Ljubljani, skupaj in v enem zvezku, čemur pa smo nasprotovali, saj je bilo dotlej običajno, da država prirediteljica izda zbornik sama. Zato v zvezku, o katerem poročamo, tudi ni referatov slovenske strani z zasedanja v Ljubljani. Na žalost pa slovenska stran še ni uspela objaviti referatov iz Ljubljane in prav nič ne kaže, da bo do tega prišlo. Res je škoda, da referati obeh zadnjih zasedanj komisije niso izšli v celoti, saj je bila tematika zanimiva in pomembna, kvalitetni pa so bili tudi referati, ki smo jih poslušali. Res pa je, da je zasedanje v Tinjah spremljala izjemna smola in splet nesrečnih okoliščin, saj sta kar dva slovenska referenta zaradi bolezni odpadla, pa tudi na avstrijski strani sta manjkala dva. V objavljeni verziji na naši strani manjka referat dr. Jožeta Pirjevca, na avstrijski strani pa ni prispevkov dr. Rüdigerja Mallija in dr. Grete Klingenstein, katere referat je nadomeščen z referatom Armina Wallasa. Objavljen tudi ni uvod v dolgoročni program dela komisije, ki ga je v Tinjah

imel dr. Moritsch in tudi ne moje pozdravne besede, kar je bil sicer običaj. S povedanim seveda ne kritiziram izdajatelja dr. Krahwinklerja, ki je objavil pač tisto, kar je našel. V drugem delu zvezka, ki prinaša referate zasedanja v Ljubljani, seveda manjkajo vsi slovenski (Melik, Cvirn, Grdina, Holz, Marušič in Granda), od avstrijskih pa referat dr. Claudie Fräss-Ehrfeld in dr. Helmuta Rumplerja, ki pa se ljubljanskega zasedanja sicer ni udeležil. Zdaj vse kaže, da tovrstnega sodelovanja ne bo več, vsaj v takšni obliki ne. Zamrle so še nekatere druge komisije, ki so v nekdanji skupni državi uspešno delovale, kot na primer češka in že znatno preje še italijanska.

Pričujoči zvezek predstavlja torej torzo dveh zanimivih in kvalitetnih srečanj avstrijskih in slovenskih zgodovinarjev, ki se najbrž ne bodo več ponovila. Tako so iz prvega srečanja v Tinjah objavljeni referati Armina Wallasa o konfliktih med državo in stanovni in o uveljavljanju upravnih reform na Koroškem v času Marije Terezije, Franceta M. Dolinarja o jožefinizmu in novi vlogi višje duhovščine s posebnim ozirom na ljubljanskega škofa Janeza Karla Herbersteina, Petra G. Trooperja z naslovom Pastir, učitelj, voditelj, zdravnik in oče, s podnaslovom Jožefinizem in nova vloga nižje duhovščine, Theodorja Domeja o jezikovni politiki in šoli na Koroškem v letih 1774 do 1848, Wilhelma Bauma o Urbanu Jarniku in samozavesti koroških Slovencev v predmarčnem času, Branka Marušiča o avstrijskem Primorju od srede 18. stol. do 1848, Staneta Grande o gospodarstvu Kranjske od srede 18. do srede 19. stol. kot prehodu iz fevdalne v kapitalistično družbo in pa Vasilija Melika o letu 1848. Manjkajo pa, kot že rečeno, Moritschev načrt dolgoročnega programa zasedanj komisije, Grete Klingenstein o reformah prosvetljenega absolutizma na podeželju, Rüdigerja Mallija o odmevih na reforme na Štajerskem in Jožeta Pirjevca o odmevih na terezijansko-jožefinske reforme v Trstu. Iz zasedanja v Ljubljani so objavljeni referati Hansa Petra Hyeja o koroškem deželnem zboru od 1861 do 1918 v luči virov dunajske vlade, Haralda Krahwinklerja o jeziku in nacionalnosti v goriškem deželnem zboru od 1861 do 1918, Andreasa Moritscha o procesih nacionalne diferenciacije do 90. let 19. stol. in pa Arnolda Suppana o jezikovnih sporih, nacionalnem boju in nacionalnem izključevanju v Notranji Avstriji od 1895 do 1918. Manjkata referata Helmuta Rumplerja z naslovom Država-dežela-pokrajina-narod v razpravah državnega zbora 1848/49 in Claudie Fräss-Ehrfeld o domovini na primeru Koroške. Manjkajo seveda vsi slovenski referenti. To so bili Eva Holz, ki je govorila o narodni zavesti državnih uradnikov na Kranjskem in Goriškem, Vasilij Melik je govoril o mednarodnih predstavah v notranjeavstrijskem prostoru, Igor Grdina o narodnostnih razmejevanjih od devetdesetih let 19. stol. do 1918, Janez Cvirn o Štajercu (Karl Glaserju) v Trstu, Branko Marušič o Trstu kot emporiju podonavske monarhije od 1848 do 1918 in Stane Granda o izgubi gospodarskih in političnih položajev plemstva na Kranjskem. Krahwinkler je zaslužen, da je objavil vsaj del referatov dveh zasedanj nekdanje obetavne komisije dveh sosednjih narodov in tako postavil nekakšen spomenik žalostnemu koncu nekega sodelovanja.

Franc Rozman

Pavle Rant, »**To sem bil**« : prispevki k zgodovini slovenske politične emigracije. Ur. Jože Rant. Buenos Aires : Samozaložba, 2003. 299 strani.

V Buenos Airesu, kjer vse redkeje zagledajo luč sveta slovenske knjige, je oktobra 2003, s finančno pomočjo neimenovanega mecena iz ZDA, izšla knjiga bratov Pavleta in Jožeta Ranta. Čeprav je kot avtor naveden le prvi od obeh imenovanih, lahko vsaj soavtorstvo pripišemo tudi Jožetu, ki je skrbno pregledal bratovo zapuščino (arhiv) in iz obilice gradiva izločil tisto, kar je posebej zanimivo za bralce. Škoda, da je knjiga izšla v daljni Argentini in je tako na nek način »nedostopna« bralcem v Sloveniji. Tega se je zavedal tudi Jože Rant, ki je dalj časa poskušal najti v Sloveniji založnika za knjigo, žal neuspešno.

Predno se lotimo podrobnejše analize same knjige smo bralcem dolžni nekaj pojasnil o samem avtorju, ki je v Sloveniji živel premalo časa, da bi bil tukaj dovolj poznan. Rojen je bil leta 1923 v Kranju v številni trgovski družini (5 otrok) očetu Jankotu Rantu in materi Marija Gogala. Osnovno šolo je obiskoval v Kranju in se nato vpisal v Škofovo zavode v Šentvidu. Tu je bil sourednik Jutranje zarje (glasila nižješolcev) in Domačih glasov (glasila višješolcev od 1939 do 1940). Že v gimnazijskih letih